

др Мирољуб Д. Симић,
ванредни професор Правног факултета у Нишу

ЈОВАН ФИЛИПОВИЋ - ЗАБОРАВЉЕНИ ФИЛОЗОФ ПРАВА

У историји српске правнофилозофске мисли посебно место припада Јовану Филиповићу (1819-1876). Непристрасни судија, министар правде и просвете, књижевник и преводилац, Филиповић је објавио прво систематско дело из филозофије права (1839; друго издање 1863). Филиповић је присталица природног (умног) права. У својој филозофији права спаја природно право с моралом, супротстављајући се Томазијусу и Канту.

Кључне речи: *Јован Филиповић - Философија права - Природно (умно) право.*

Од сто учених Срба, наших савременика, вероватно би се на прсте једне руке могли избројати они који су уопште чули за Јована Филиповића. Број оних који о њему знају нешто више, свакако је још мањи. Зато је сасвим оправдано питање на које најпре треба одговорити: Ко је заправо Јован Филиповић, писац прве, и за читав век наше једине књиге из филозофије права?

Први помен о Филиповићу у Србији налазимо у писму Јакова Гершића, директора и професора Карловачке гимназије. Писмо је јула 1838. године упућено Исидору Стојановићу и у њему се Гершић извињавао што не може да прихвати понуђено професорско место на Књажевско-србском Лицеју у Крагујевцу; препоручује за тај посао друге особе, а међу њима и Јована Филиповића” који је из нашег Гимназијума пре две године са првом еминенцијом изишао и ове године филозофију код протестаната у Пожуну свршио (1). На основу овога писма, Стефан Стефановић, ондашњи министар просвете, августа исте године, препоручује кнезу Милошу Јована Филиповића за професора гимназије у Крагујевцу (2). Филиповић ће, међутим, у Србију прећи тек наредне, 1839. године.

Драгоцене податке за животопис Филиповићев пружају Милан Ђ. Милићевић и Станоје Станојевић (3). Они наводе да је Филиповић

(1) Архив Србије, Фонд Министарства просвете, 1838, бр. 139.

(2) Архив Србије, Фонд Министарства просвете, 1838, бр. 21.

рођен у Сремским Карловцима 1819. године, да је основну школу и гимназију завршио у родном месту, а студије права у Пожуну (4). Из Аустрије је прешао у Србију почетком 1839, да би 15. марта био постављен за канцелисту у Совјету. Ту је већ 3. децембра 1840. унапређен у звање експедитора, да би 7. новембра 1842. био постављен за архивара Кнежеве канцеларије. Затим прелази у судску струку. Био је председник Апелационог суда, а од 1858. је судија Касационог суда, где председава у Кривичном одељењу. Током краткотрајне Милошеве друге владавине био је месец дана (од 9. фебруара до 12. марта 1860) министар правде. У то време је, по налогу кнеза Милоша од 5. јануара 1860, Филиповић израдио нацрт закона о кривичном поступку, користећи аустријски Законик из 1853. године (5). После Милошеве смрти, кнез Михаило га поставља за управитеља просвете (у рангу министра) и за председника Друштва србске словесности. Током 1861. године Филиповић је дошао у сукоб са митрополитом Михаилом, и вратио се у Касациони суд (6). Са још четворицом судија, Филиповић је као председник Касације дошао под удар једног скандалозног закона, закона са дебелом и нескривеном политичком позадином - Закона о давању судија под суд; у тзв. Мајсторовићевој афери, осуђен је 23. јуна 1863. на три године затвора и две године губитка грађанске части. Казну је издржавао у Карановцу (данашњем Краљеву), али је под притиском јавног мњења помилован почетком септембра 1865. Изгубивши државну службу, Филиповић се бави превођењем и адвокатуром у Београду, где је и умро 28. јануара 1876. у својој педесет седмој години живота.

Милан Ђ. Милићевић је оставио изванредан опис лика и карактера Јована Филиповића. По његовим речима, то бејаше човек "висока раста, сув, коштуњав, малих зелених очију, шиљаста носа, груди слабих, а нарави веселе и у друштву врло погодне". Био је чврстог карактера; "у оном што је држао да је право, није попуштао ни за чију љубав. Што је мислио да му је дужност - вели Милићевић - радио је нимало не гледајући да ли је то ком по вољи или није". Законе је знао "као својих пет прста", а "писао је слогом веома заплетеним; па и у говору чак са сељацима, служио се је језиком сасвим канцеларским".

(3) М. Ђ. Милићевић, *Поменик знаменитих људи у српског народа новијега доба*, XXVII књига Чупићеве задужбине. У Београду 1888 (фототипско издање, "Слово љубве", Београд, 1979, стр. 737-738); Станоје Станојевић, *Народна енциклопедија Српско-хрватско-словеначка*. Књ. IV. С-III., Библиографски завод, Загреб, 1928-1929, стр. 740 (писац одреднице о Филиповићу је Ј. Продановић). В. и *Мала енциклопедија Просвете. Општа енциклопедија*. Друго издање. Књ. 2. М-III. "Просвета", Београд, 1969, стр. 782.

(4) Тако тврде М. Ђ. Милићевић и Ј. Продановић. Међутим, Гершић у писму И. Стојановићу, који је био професор Филиповићу, пише да је "свршио" философију. Димитрије Маринковић, савременик Филиповићев, у својим успоменама пише: "... Филиповић, који је важио као један од најбољих зналаца закона, иако чини ми се није био правник..." (В. Драгослав Страњаковић, *Успомене и доживљаји Димитрија Маринковића 1846-1869*. Предговор написао Слободан Јовановић, СКА, Београд, 1939, стр. 44).

(5) В. шире: Божидар Марковић, *Уибеник Судског кривичног поступка Краљевине Југославије*, Београд, 1930, стр. 62-65.

(6) В. шире: Васиљ Поповић, *Сукоби између Митрополита Михаила и владе*, *Летопис Матице српске*, год. СIХ, књ. 342, март-април 1935, стр. 169-170, 173-175. и 181-185.

Чврстину Филиповићевог карактера, али и његову човечност на коју се указује у малобројним записима о њему, осликавају и неке конкретне животне околности у којима је бивао. Тако је, на пример, као председник Апелационог суда године 1857. одолео притиску владе и кнеза Александра Карађорђевића и ослободио оптужбе Видоја Ивковића, трговца из Зајечара; овог трговца је првостепени суд у Зајечару прогласио бунтовником и чак осудио на смрт због велеиздаје, а он је заправо само тражио заштиту од правог зулума који је у Црноречком округу био завео његов начелник Александар Трипковић, иначе кнежев рођак. Упркос личној кнежевој заинтересованости да се првостепена пресуда потврди, Апелациони суд на челу са Филиповићем доноси ослобађајућу пресуду, и читав тај случај се изродио у тзв. Видојеву аферу која је прилично узбуркала духове у Србији (7). Тако је, нарочито захваљујући Филиповићу, на најдоследнији начин испоштован императив који је онако лепо срочен још у *Душановом законику*: "Све судије да суде по законику... а да не суде по страху од царства ми." Пребацавања Филиповићу да је у Видојевој афери тако поступао зато што је био обреновићевац, постала су беспредметна избијањем тзв. афере пропасти Великог суда; тада ће се он замерити и кнезу Михаилу Обреновићу, и због упорне одбране слободног судијског уверења и независности судова изгубити државну службу. Године 1864, наиме, првостепени суд у Смедереву осуђује Антонија Мајсторовића и његове другове за дело завере и увреде кнеза; Велико суд за кривична дела под Филиповићевим председништвом ослобађа их кривице; огорчени тиме, кнез и влада су испословали да се 11. јуна 1864. донесе специјални кривични закон о стављању судија под суд; уместо оптужених у затвору су се нашле судије које су их ослободиле кривице (8).

Филиповић је један од првих (ако не и први) који тражи укидање смртне казне у Србији. Као члан комисије за израду Кривичног закона он издваја своје мишљење у погледу њеног даљег постојања у казненом систему Кнежевине Србије. "Не видим необходиму потребу задржања речене казни смрти - вели у свом образложењу - дакле ни оправдателна зато узрока, јер ако се оће поправљеније кривца, такво уништењем људи достигнути се не може, а баш ако се узме да држава због опасности велике, која би јој од они криваца предстојала, за које је намерна смрт, као казну одредити, нема кад мислити о њеном поправљенију ил ако се узме да би неке као непоправиме сујетно поправљати било... опет то стоји, да држава има и други средства да друштво грађанско и од опасног и непоправимог сачувати и предох-

---

(7) В. шире: Димитрије Маринковић, *op. cit.*, стр. 42-44; Слободан Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада (1838-1858)*, Сабрана дела, том 3, Београд, 1990, стр. 146-147.

(8) В. шире: Жив. Живановић, *Политичка историја Србије у другој половини деветнаестог века Књига прва Од Свето-Андрејске Скупштине до прогласа независности Србије 1858-1878*, Београд, 1923, стр. 101-112; Слободан Јовановић, *Друга влада Милоша и Михаила*, Сабрана дела, том. 3, Београд, 1990, стр. 432-442; Димитрије Маринковић, *op. cit.*, стр. 167-169. и 262-263; Тихомир Васиљевић, *Ђорђе Д. Ценић - развој кривичноправне мисли у Србији XIX века*, Београд, 1987, стр. 52-82.

ранити може, кад је овај већ у рукама власти... Смрћу се неисправља
качество, нити мењају својства, ни карактер индивидуални, већ се ин-
дивидуум у самом сушествовању уништожава" (9). Остао је усамљен у
својим захтевима, и смртна казна је унета у Кривични законик из 1860.
године (10).

II

Јован Филиповић није био само непристрасни судија већ и
научни и књижевни посленик у најширем смислу. Исте године када је
прешао у Србију, он штампа своју *Философију права*, коју је, вероватно,
највећим делом већ био написао у Пожуну и Карловцима. Мада је
уобичајено да се једно овакво дело пише при крају научне каријере и,
по правилу, у познијем животном добу, Филиповић своју *Философију
права* објављује као двадесетогодишњак. Уз то, објављује је у једној
средици у којој су реткост не само правници и филозофи већ и писмени
људи уопште; у средици где су се још пре десетак година могли чути
предлози кнезу "да се побију сви који знаду читати и писати" (11);
колико још 1832. године, Јован Стејић, аутор прве књиге (*Сабор истине
и науке*) издате у тек набављеној државној штампарији, морао је да
бежи из Србије још током штампања књиге. Зато је већ и само појав-
љивање Филиповићеве *Философије права* чин достојан дивљења (12).

Руковођен идејом која је мото његове књиге ("*Кад се од нас иште,
да ми оно што је право чинимо, није л'нуждно да ми оно што је право
знамо*"), Филиповић се са овим делом појављује прилично смело, буду-
ћи да дотле из филозофије права није био објавио нити један текст. То,
међутим, није препрека да се за Филиповића веже "осамостаљење и
дисциплинарно уобличење правне филозофије у нашој средици" (13).
Тако ће претплатници (којих је, с обзиром на тему књиге, био приличан
број - 257) добити књигу која ће задуго остати усамљена у нашој правној
књижевности.

---

(9) Одвојено мненије у призрењу смртни казни од 2. октобра 1858, Архив Србије,
Фонд Државног савета, П Н 259/859. На то је у књижевности указао још 1906. Тома
Живановић (*Извршење смртне казне по Душановом законнику и у обновљеној српској
држави пре и после издања казненог законика 1860*, "Бранич", 1906, стр. 373) назвавши
Филиповића погрешно професором филозофије права, вероватно под утиском његове
књиге *Философија права*. И. Јанковић (*Смрт у присуству власти. Смртна казна у
Југославији и свету*, Београд, 1985, стр. 153) преузима погрешку од Т. Живановића да је
Филиповић професор филозофије права.

(10) О изradi Кривичног законика и о решењима у њему в. Драган Николић,
Кривични законик Кнежевине Србије, "Градина", Ниш, 1991.

(11) Вук Стеф. Караџић, *Листа*, Српска књижевност у сто књига, књ. 14, Нови Сад
- Београд, 1969, стр. 149.

(12) В. шире о развоју правнофилозофске мисли: Мирољуб Д. Симић, *Развој
теорије права у Србији до Другог светског рата*, Зборник за теорију права, св. II, САНУ,
Београд, 1982, стр. 301-310.

(13) Данило Н. Баста, *Преображаји идеје права - Један век правне филозофије на
Правном факултету у Београду (1841-1941)*, Хрестоматија, Београд, 1991, стр. 5.

Филиповићева књижевна мисија, међутим, није била завршена објављивањем *Философије права*. Најширој читалачкој публици која је у књизи тражила лако штиво, разуму и поуке за свакодневан муко-трпан живот, он ће се представити двома књигама из жанра који је кроз читав XIX век био омиљен код наших људи - календари, алманаси и забавници (14), године 1846. и 1847. објављује две књиге под насловом *Авала или Забавник*.

Четврт века после првог издања, Филиповић ће 1863. године ("о трошку Правитељства" како истиче на корицама) објавити друго, допуњено издање *Философије права* под насловом *Философија права као наука о истраживању извора и начела наравног или умног права и овога нарочитој примени на разна грађанска одношенија*. Двоструко већег обима, знатно прерађена и проширена излагањима о јавном праву, она се у односу на издање из 1839. појављује као потпуно нова књига. Намера му је била да слушаоцима Правословног одсека Велике школе прошири знања "и са философичним испитивањем права, а особито правни начела", како би добили жељу, вели, "и даље овакве испите из други књига читати, а можда по времену и сами предузимати". Занимљиво је да се те исте године на Великој школи у наставни план уводи предмет *Философија права*, уместо дотадашње *Енциклопедије права*; до 1873. године (када се поново враћа назив *Енциклопедија права*) њу предаје Стојан Марковић који, међутим, за све ово време није објавио ниједан рад из философије права. Зато и није могућно упоредити његову и Филиповићеву философију права, али се из једног сачуваног програма предавања *Философије права* од 21. јануара 1864. године (15) већ на први поглед примећује да се њихове глобалне концепције не подударују (16). И поред тога, логично је претпоставити да је Филиповићева књига била радо читана у круговима студената на Великој школи. Уосталом, друге књиге из те области није ни било код нас.

У предговору другог издања *Философије права* Филиповић наговештава своје даље замисли о заокруживању сопственог правно-философског система. Ту видимо да је предговор написан не само за науку умног права у грађанским односима већ и за теорију казнителног права, коју је намеравао издати као засебно дело. Те његове планове осујетили су познати догађаји произашли из тзв. афере пропасти Великог суда. Када се вратио из затвора, будући без државне службе, Филиповић се поново окренуо публицистичком раду и пуне три године преводио с немачког и објавио тада популаран роман Лујзе Милбах *Цар Јосиф II и његов двор*, као и француски роман *Голуб*.

(14) О значају ових књига в. Миодраг Матицки, *Забавници, Алманаси и Календари* у књизи *Библиографија српских алманаха и календара*, САНУ, Београд, 1986, стр. 1-57; Стојан Новаковић, *Српска књига - њени продавци и читаоци у XIX веку*, Београд, 1900, стр. 118.

(15) Архив Србије, Фонд Велике школе, 1864, бр. 98.

(16) В. шире: Мирољуб Д. Симић, *Философија права на Правном факултету Велике школе у Београду (Фрагментарна скица)*, Гласник Правног факултета у Крагујевцу, Крагујевац, 1987, стр. 151-161.

III

Не упуштајући се у дубља разматрања Филиповићеве философије права, побројаћемо само неке најбитније карактеристике (17).

1. По идејама изнетим у *Философији права* Јован Филиповић је присталица природног (умног) права, чији је најзначајнији представник Кант. Тако философију права Филиповић одређује као науку "права наравног или умног, које је сасвим емпиричком ил установљеном противно". Део је практичке философије, поред аретологије, науке о дужностима ("наука добродетели").

2. Филиповић повезује философију права (тј. наравно право) с етиком, пристајући тако уз "јединствоватеље". Положивши право на морални темељ (праву и моралу је практички ум њихов једини извор); идеју права извлачи из идеје моралног добра, заједно с идејом добродетели и идејом дужности; Филиповић се супротставља свима онима, а нарочито Томазијусу и Канту, који су природно право и етику раздвојили.

3. Философију права дели на два дела, и то "философију права обштег приватног" и "философију права обштег јавног" (јавног), разматравши у првом издању само приватно право.

4. Метод којим се служи у философији права је "синтетически", допуњаван аналитичко-критичким методом.

5. У философији приватног права усваја уобичајену поделу на "одрешено" или неусловно и "относително" или условно право. Расправљајући о праву одрешеном Филиповић разматра подметно и предметно право и тзв. урођена права, а у праву односителном расправља о стварном и личном праву. Право подметно (субјективно) Филиповић одређује као "могућство радења идеји правога сходно", а предметно као "право у самом дејствију". Како је право "изискивање моралног бића", Филиповић за прво и најглавније урођено право сматра "право човечности или морала, тј. право суштествовати човеком и човеком бивати, јер човечност или морал јест наше определеније". Тиме се поново супротставља Канту, који "на место тог слободу поставља", као оскудном излагању. Само право човечности се појављује у три вида, као право личног опстанка, право слободне узрочности и као право једнакости.

6. У разматрању "о праву личном", Филиповић је у обради појединих питања и конзервативан и напредан. У односу између супружника, предност даје мужу као глави фамилије, тако да супруга "последовати мора, гди би год он хотео за се станити и удомити". Али се у случају ванбрачне деце залаже за њихову заштиту "будући да за погрешку родитељску знати и трпети неморају"; супротставља се Кантовом мишљењу да државу не треба да интересује смрт таквог детета, као "самој човечности противно".

---

(17) У излагању се делимично ослањамо на краћу анализу Д. Басте, *op. cit.*, стр. 5-6.

IV

Осврти на Филиповићу *Философију права* су изузетно малобројни. Први траг о њој налазимо у једном огласу у "Србским новинама" 1867. године - 28 година после првог и 4 године после другог издања. Скупљајући претплатнике за превод књиге *Философија права и друштва*, Мита Ракић се у новинском огласу осврће на нашу књижевност и изриче негативан суд о Филиповићевој *Философији права*: "... писао је о томе нешто г. Ј. Филиповић, али оно не одговара ствари..." (18). Милан Кујунџић у свом недовршеном спису *Философија у Срба*, Филиповића сврстава у "другу мену, прелаз" другог доба, високоучености, заједно с Јованом Стејићем (19).

Између два рата Филиповића помиње Тома Живановић као присталицу природног права, цитирајући друго издање његове *Философије права* (20). Ђ. Тасић у приказу Живановићеве књиге истиче да је Филиповићева *Философија права* из 1863. прво дело наше правне књижевности рађено као "филозофија природног права (умног)" (21).

Шири осврт чини Т. Тарановски. Пише да Филиповићева *Философија права* конструисана у духу "старе традиције школе природног права" може бити забележена у српској правној књижевности "као више-мање самостално дело из опште теорије права". Сматра да је њена карактеристика што "иступа против оног противстављања права моралу које се почело од Хр. Томазија и било је усвојена и од Канта" и да "Филиповић признаје начелну истоветност права и морала (умног права и етике) и у овом се погледу придружује претечама оног органског учења о праву, које је доцније било развијено од Крауза (*Krause*) и Аренса" (22).

У истом смислу о Филиповићу пише Ђ. Тасић. Истиче да наша наука може забележити Филиповићеву филозофију права "као самостално научно дело из 19. ст." и да припада "школи природног права". У кратком прегледу развоја наше филозофије и енциклопедије права Тасић истиче Филиповића као првог систематичара филозофије права код нас који је дао "опширну критику схватања Томазија и Канта о

---

(18) "Србске новине", Београд, од 20. јунија 1867, бр. 80.

(19) В. "Гласник Српскога ученог друштва", књ. 23, Београд, 1868, стр. 175-186.

(20) Тома Живановић, *Систем синтетичке правне филозофије (Предавање на париском и београдском Правном факултету)*, I. Наука о синтетичкој правној филозофији, Београд, 1921, стр. 68.

(21) Ђорђе Тасић, *Систем синтетичке правне филозофије I од Д-р Томе Живановића*, "Архив за правне и друштвене науке", свеска за децембар 1921, стр. 398.

(22) Теодор Тарановски, *Енциклопедија права*, Геца Кон, Београд, 1923, стр. 56. Тарановски цитира Филиповићеву *Философију права* из 1839. у прегледу литературе првог дела своје *Енциклопедије права* у другој глави (§10 и §12) у којој говори о односу између права и морала (в. стр. 103. и 117). У глави VI - *Јавно и приватно право* §21 : *Подела права на јавно и приватно према разлици у својствима објективне правне норме*, Тарановски истиче да Филиповић у приватном праву посебно издваја "право господарско" ("одношења господара и слуге" и "право дома") што модерно право не чини (в. прим. на стр. 225).

праву и моралу” користећи се идејама ”немачког писца Ернест Готлоб Шулцеа” (23).

Љ. Јенко понавља Тасићеве речи (24) а Р. Радовић у једној реченици констатује да су Филиповић, Н. Крстић, М. Хр. Ристић и Д. Матић трансформисали либерално природно право ”у новију фазу развитка природног права у нас - тзв. чистог умног (природног) права... под искључивим утицајем немачке критичке и идеалистичке филозофије XIX века...” (25).

После Другог светског рата, осим Т. Живановића и Д. Басте, остали само узгред помињу Јована Филиповића.

Живановић замера Недељковићу што је у раду *Apercu de la Philosophie contemporaine en Yougoslavie*, писаном за VIII међународни конгрес за филозофију у Прагу 1934, пропусти да наведе Филиповићеву *Философију права* (26). Осам година касније, Живановић се поново враћа Филиповићу истичући да је био заступник умног права у Србији. Филиповић је, по Живановићу, побијао схватање (”емпиристичко”) да је позитивно право дало повода филозофији права а посебно римско право, и да због тога она може бити само емпиријска а не умна наука, јер нема умног права. Међутим, ум је, по Филиповићу, свима, па и римском законодавцу, показивао шта је добро и право, а шта не; зато, ако је позитивно право дало повода филозофији права (њеном постанку и развоју), то не значи да је оно ”порекло или извор њен”. Живановић замера Филиповићу, као присталици природног права, што у свом делу не тражи ”највише начело, из кога би науку права наравног извели”. Како право сматра делом морала, то Филиповић излаже разне моралне принципе који су уједно и правни, те истиче да је ”појам право, по самом корену наравствен”, јер би се у противном право претворило само у физичку силу. Живановић истиче да Филиповићево ”излагање умног права није продубљено и принципијелно”, као и код многих његових савременика, и код Шулцеа кога Филиповић посебно цени. Но, и поред тога, Филиповићева *Философија права* је ”интересантна појава за доба зачетка српске правне науке”, и да до појаве његове (Живановићеве) прве књиге *Система синтетичке правне филозофије 1921. године* ”у целом XIX веку до треће деценије XX века није било другог укупног правнофилозофског дела или расправе...” (27).

---

(23) Ђорђе Тасић, *Увод у правне науке (Енциклопедија права)*, Београд, 1933, стр. 5-6. и 314. Приказујући ово Тасићево дело, Никола Вучо наводи и Филиповићеву *Философију права*. В. Никола Вучо, *Др Ђорђе Тасић, Увод у правне науке*, ”Правна мисао” (Београд), 8/1935, стр. 285.

(24) Љубиша Љ. Јенко, *Енциклопедија права (за потребе слушалаца Правног факултета у Београду)*, Београд, 1937, стр. 4. и 114.

(25) Раде Вл. Радовић, *Либерално природно право у политичкој филозофији Јована Стејића и Димитрија Давидовића*, ”Архив за правне и друштвене науке”, свеска за мај-јуни 1940, стр. 464.

(26) Тома Живановић, *Систем синтетичке правне филозофије 1. Наука о синтетичкој филозофији права 2. Наука о синтетичкој филозофији правних наука (с елементима науке о синтетичкој општој филозофији и науке о синтетичкој филозофији наука)*, САНУ, Београд, 1951, стр. 214-215.

Д. Баства пише да је Филиповић био "међу првима (а можда и први) који су код нас систематски изложили правну филозофију" и да зато треба за њега "везати коначно осамостаљење и дисциплинарно уобличење правне филозофије у нашој средини". По Бастви је "необично значајно и пажње вредно што је Филиповић на правну филозофију гледао у духу аристотеловске традиције, тј. што ју је сматрао делом практичке филозофије" и да је последица тога "тесна повезаност правне филозофије и етике". Баства истиче да важну улогу у филозофији права Ј. Филиповића игра разлика између "подметног" (субјективног) и "предметног" права. Закључује да је Филиповић "изразит представник гледишта по којем правна филозофија и етика чине јединство" (28).

Остали, А. Стојковић, М. Поповић, Д. Бабић, као што је речено, само узгред помињу Јована Филиповића (29).

У иностраној правној књижевности, Ђорђо дел Векио у својим *Лекцијама из филозофије права*, у прегледу развоја филозофије права, на Филиповића се осврће следећим речима: "Quale prima opera sistematica serba di Filosofia del diritto, può indicarsi il trattato di J. Filipovic (1819-1876); *Filosofia del diritto*, 1839, 2. ed. 1863, che s'ispira a dottrine germaniche" (30).

Са Ђ. Векијем завршава се невелика листа аутора који су се макар посредно дотакли Филиповићеве *Филозофије права* (31). Очигледно је да ова књига за протеклих сто педесет година од њеног појављивања није била попраћена пажњим коју једно овакво дело објективно заслужује. *Филозофија права* Јована Филиповића, посматрана с временске дистанце од једног и по века, књига је која је имала наглашено просветитељску улогу у средини у којој је настала, без обзира на одзиве у тој истој средини. Из њене структуре, једнако као и из њеног садржаја, види се да је била намењена не само правницима и филозофима, већ и обичном колико-толико образованом читаоцу.

---

(27) Тома Живановић, *Систем синтетичке правне филозофије*. 1. *Синтетичка филозофија права*. 2. *Синтетичка филозофија правних наука (Правна логика и Теорија правног сазнања у оквиру Опште)*, САНУ, Београд, 1959, стр. 157 (прим. 2), 552-553 и 871.

(28) Данило Н. Баства, *op. cit.*, стр. 5-6.

(29) В. Андрија Б. Стојковић, *Развитак филозофије у Срба 1804-1944*, "Слово љубве", Београд, 1972, стр. 27. и 256; Милијан Поповић, *Глигорије Гершић као теоретичар права*, Зборник за друштвене науке Матице српске, 59/1974, прим. 16. на стр. 76; Исти, *О правној филозофији Томе Живановића*. У књизи *О филозофији права*. *Из теорије права*, књ. 2. САНУ, Београд, 1978, стр. 582; Драган Бабић, *Мјесто Томе Живановића у развоју грађанске филозофије права у Срба*, "Гледишта", 7-8/1980, прим. 8. на стр. 108.

(30) "Као прво систематско дело из филозофије права може се означити трактат Ј. Филиповића... који се инспирише немачким доктринама". В. *Giorgio del Vecchio, Lezioni di Filosofia del Diritto*, XIII edizione riveduta, Milano, 1965, стр. 184.

(31) Занимљиво да се Љубомир Тадић у својој *Филозофији права* ("Напријед", Загреб, 1983, стр. 244), у којој прати развој њених праваца и износи "погледе појединих филозофа", уопште не бави *Филозофијом права* Јована Филиповића, осим што је наводи у библиографији.

Њену вредност треба тражити, пре свега, у промишљању права као моралног добра, што се данас заборавља и оно своди само на физичку силу.

(Примљено 26. фебруара 1993)

*Dr. Miroљub Simić,
Associate Professor of the Faculty of Law in Niš*

JOVAN FILIPOVIĆ - A FORGOTTEN PHILOSOPHER OF LAW

Summary

Special position is taken in the history of Serbian legal-philosophical thinking by Jovan Filipović (1819-1876). An impartial judge, the minister of justice and education, man of letters and a translator, Filipović has published his work in the sphere of philosophy of law which was first systematic treatment of the matter (first published in 1839, second edition in 1863). Filipović was a follower of the natural (prudent) law. In his philosophy of law he connects natural law with morals, while challenging the ideas of Tomasius and Kant.

Key words: *Jovan Filipović. - Philosophy of law. - Natural (prudent) law.*

*Miroљub D. Simić,
professeur titulaire à la Faculté de droit de Niš*

JOVAN FILIPOVIĆ - PROFESSEUR OUBLIÉ DU DROIT

Résumé

Jovan Filipović (1819-1876) occupe une place particulière dans l'histoire de la pensée juridiço-philosophique yougoslave. Juge impartial, ministre de la justice et d'enseignement, écrivain et traducteur, Filipović a publié la première oeuvre systématique de philosophie du droit (1839; deuxième édition: 1863). Filipović est partisan du droit naturel. Dans sa philosophie du droit, il relie le droit naturel à la morale, s'opposant à Tomasius et à Kant.

Mots clé: *Jovan Filipović. - Philosophie du droit. - Droit naturel.*